

BORDÉ KATALIN

Kner Imre és a Magyar Bibliophil Társaság

Kner Imre (1890–1944) az egyik legnevesebb magyar tipográfus, nyomdász, könyvművész. Ebben az írásban a Magyar Bibliophil Társasághoz fűződő viszonyát kívánom bemutatni, ezért elsősorban a szervezet tevékenységének azzal a részével foglalkozom, amelyben neki fontos szerep jutott. A gyomai nyomdász számos egyesületnek¹ volt tagja, de valamennyi közül az 1920 őszén Végh Gyula (1870–1951), az Iparművészeti Múzeum igazgatója, valamint más könyvgyűjtők és műpártolók által külföldi minták² hatására létrehozott Magyar Bibliophil Társasággal alakult a legkülönösebben a kapcsolata, ahová 1927-ig nem vették fel. A döntésük hátterében azonban nem szakmai, hanem politikai okok álltak.

Nem arról volt szó ugyanis, hogy a magyar bibliofil kultúra felvirágoztatására felelküdtök urak³ nem ismerték volna el Kner Imre munkásságát, jóval inkább az volt a hely-

¹ Kner Imre több társaság – Grafikus Művezetők Egyesülete; Könyvnyomdászok Szakköre; Magyar Bibliofilek Szövetsége; Magyar Bibliophil Társaság; Magyar Könyv- és Reklámművészek Társasága; Magyar Műhely-Szövetség; Magyar Nyomdászok Társasága; Magyar Rézkarcolóművészek Egyesülete; Magyarországi Grafikai és Rokoniparosok Főnökegyesülete; Országos Iparegyesület; Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés; Verein „Deutsche Buchkünstler” – tagja, ill. vezetőségi tagja volt.

² Az angol könyvbarátok a világon elsőként 1812-ben (Roxburghe Club); a franciák 1820-ban (Société des Bibliophiles Français); a németek 1899-ben (Gesellschaft der Bibliophilen); az osztrákok 1912-ben (Wiener Gesellschaft der Bibliophilen) tömörültek társaságba. Az USA-ban is több szervezetük alakult a 19. század végén, először 1884-ben a Grolier Club. A magyarok a francia egyesületet ismerhették a legalaposabban, mert annak évtizedeken át gróf Apponyi Sándor, a Magyar Bibliophil Társaság díszelnöke is tagja volt. Lásd FARKAS Judit Antónia: A Magyar Bibliophil Társaság története (1920–1949) I. Magyar Könyvszemle, 2011. 3. sz. 345–346. [FARKAS, 2011/a.]

³ Az elnökségből és választmányból álló, közel húsztagú vezetőségben a hazai könyves és nyomdász szakma legjobbjai, egyetemi tanárok, könyvtárosok, muzeológusok, írók, szerkesztők, kritikusok és gyűjtők foglaltak helyet. Lássunk néhány kiemelkedő személyt, akik nagyban hozzájárultak a szervezet sokoldalú és színvonalas munkájához! A Társaság elnöki teendőit 1920-tól a főmuzeológus Végh Gyula látta el, akit 1932-től Enyvvári Jenő, a Fővárosi Könyvtár igazgatója követett. A két alelnöki (utóbb társelnöki) posztot Majovszky Pál nyugalmazott miniszteri tanácsos, ill. Ferenczi Zoltán, a budapesti Egyetemi Könyvtár igazgatója, majd Ferenczi halálát követően, 1927-től Lukinich Imre, az Országos Széchényi Könyvtár igazgatója töltötte be. A főtitkár először Eisler Mihály József főorvos, elismert bibliofil könyvgyűjtő, az 1930–1940-es években pedig Drescher (később Szentkúty, ill. Csöndes) Pál költő, műfordító, könyvtörténész, a Fővárosi Könyvtár könyvtári főfelügyelője lett. Nagy jelentőséggel bírt az 1923–1930 között másodtitkárként tevékenykedő Fitz József, valamint a pénztáros Reiter László grafikus is, aki az Amicus Kiadóvállalat tulajdonosa és az 1920-as években a legtöbb kiadványuk sajtó alá rendezője volt. Lásd FARKAS, 2011/a. 347–348.

zet, hogy 1920-ban nem kompromittálhatták magukat az 1918–1919-es szerepvállalása⁴ miatt, aminek olyan következménye is volt, hogy az Országos Magyar Iparművészeti Társulat és a gyomai Úri Kaszinó kizárta őt a soráiból. Nagyon jól tudtak a tipográfiai újításáról,⁵ de a saját Társaságuk engedélyezését nem veszélyeztethették a személye miatt. Hiszen olyan kiemelkedő pályatársait, akiket maga Kner is nagyra tartott, mint Bíró Miklóst és Reiter Lászlót felvették, sőt az utóbbi alapító tag volt. Kner Imre viszont az 1921. május 2-i levelében Király György irodalomtörténésznek, a Kner Kiadó irodalmi szerkesztőjének a mellőzését fájlatva arról panaszkodott, hogy „engem nem hívtak.”⁶

Lássuk először, hogy mit tett ő 1918–1919-ben! A szálak az 1915 decemberétől 1918 decemberéig működő, Balázs Béla⁷ és Lukács György köré tömörült Vasárnap Társasággal kialakult kapcsolatához nyúlnak vissza. A Vasárnapi Kör tagjai 1917 őszén a Szellemi Tudományok Szabad Iskolájának, majd később pedig a Tanácsköztársaságnak lettek a cselekvő részesei. Kner Imre például 1919 áprilisától Fogarasi Béla és Lukács György kérésére a Szellemi Termékek Országos Tanácsában a papírgazdálkodás irányításával foglalkozott.⁸

Ez volt tehát a magyarázata annak, hogy a Magyar Bibliophil Társaság, – aminek célja⁹ volt „előmozdítani a művészi szempontból értékes könyvek előállítását, gyűjtését és terjesztését, ápolni a könyvgyűjtők és könyvkedvelők érdekeit, terjeszteni a könyvészetre, kivált hazaira vonatkozó ismereteket, fejleszteni az ízlést a könyviparban, érin[t]kezést keresni a külföld hasonló célú társulataival, végül hazai könyvtáraink gyarapítását és fejlesztését támogatni.”¹⁰ – miért nem vette fel a tagjai közé 1927-ig Kner Imrét, aki ezeknek a kritériumoknak az egész szakmában a legjobban megfelelt volna a bibliofil szempontból is értékes tevékenysége eredményeképp. Tudtak arról a korszakalkotó kísérletéről és annak fejleményeiről, amellyel ő akkor foglalkozott, de mégsem kapott meghívást az 1921.

⁴ Kner Imre 1918–1919 után a megbízhatatlanokat nyilvántartó hatósági névsorban szerepelt, és azért internálták Gyomárról soron kívül a német megszállás első napjaiban, 1944. április 4-én. Lásd TÓTHNÉ Bordé Katalin: Kner Imre és a közéleti nyilvánosság. Nyiregyháza, 2001. Bessenyei Kvk., 9. [TÓTHNÉ, 2001.]

⁵ Kner Imre a „Leipziger Universitäts-Antiqua” (Univ, lipcsei egyetemi antikva) betűtípussal szedte a szecessziós korszakát követő tipográfiailag letisztultabb munkáit. Pl: 1911-ben *A Szellem* – Fülep Lajos folyóirata – első számát, 1912-ben az általa írt és nyomtatott *Könyv a könyvről* című munkát, amin az angol könyvművészet, elsősorban William Morris hatása érződik. Abban már a tipográfia nemes egyszerűségét és a hagyomány jelentőségét hangsúlyozta, ami 1917-től a könyv új stílusának kialakításában nyilvánult meg, amikor minden dívatos díszítő elemet elhagyott. Lásd BORDÉ Katalin: Kner Imre helye korának könyvművészei és tipográfusai között. Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 2015. 1. sz. 123. [BORDÉ, 2015.]

⁶ HAIMAN György: „A tömegtermelés megnevesítése”. Kner Imre és a bibliofília. Új Auróra, 1988. 2. sz. 95.; A Társaság a tagtoborzó nyomtatott felhívását nem közvetlenül Kner Imrének, hanem a Kner-cégnek küldte el. Lásd Magyar Nemzeti Levéltár Békés Megyei Levéltára [MNL. BML], Gyula. A Kner Nyomda (Gyomai) iratai. XI. 9. c. 26/529-530.

⁷ Kner Imre Balázs Bélának köszönhette, hogy megismerte Király György irodalomtörténészt, aki az 1920-tól 1928-ig tartó népies barokk korszaka monumentális sorozatainak szerkesztője lett. A Vasárnapi Körben került kapcsolatba Kozma Lajossal is, ők hárman pedig a *Három csepeke könyvek* és a két nagy sorozat, a *Kner klasszikusok* és a *Monumenta literarum* kötetivel az első világháború után új magyar könyvművészetet teremtettek. Lásd BORDÉ, 2015. 124.

⁸ TÓTHNÉ, 2001. 17.

⁹ A Társaság az egyik legfontosabb feladatának az önálló bibliofil kiadói tevékenységet tekintette. Az illetménykötetek mellett a kereskedelmi forgalomba kerülő egyéb kiadványok, folyóirat és évkönyv megjelenetését is tervelte. A kiadáson kívül publikációk közzétételét; előadások, összefüggések, kiállítások és könyvaukciók rendezését, bibliofil termékek beszerzését és a könyvtörténeti kutatások előmozdítását tűzte ki célul. Lásd POGÁNY György: Fitz József és a Magyar Bibliophil Társaság. Magyar Könyvszemle, 1988. 2–3. sz. 171. [POGÁNY, 1988.]

¹⁰ A Magyar Bibliophil Társaság alapszabályainak kivonata. A Magyar Bibliophil Társaság évkönyve. I., 1921–1928. Budapest, 1928. Magyar Bibliophil Társ., 51. [A Magyar Bibliophil Társaság évkönyve, 1928.]

április–májusban *A XX. század könyvművészete* címmel megrendezett első¹¹ kiállításukra. Bár gyűjtőktől kölcsönkérve három könyvét mégis bemutatták, amelyek sikert arattak. Király György a *Nyugat*-ban hangsúlyozta a két Békés megyei nyomda termékeinek a kiváló minőségét, és szóvá tette Kner nevének mellőzését. „Meg kell állapítanunk, hogy kvalitás tekintetében a vidék messze felülmúlja a fővárost és a régi híres nyomdák pirulhatnak a mellett, amit Tevan és Kner produkál. Sajnos éppen az utóbbi részesült a kiállításban a legmostohább elbánásban. ... nem szabad megfélekednünk Kozma Lajos remek képeskönyvéről, Zsuzsika Bergengóciában, mely ... megérdemelte volna, hogy minden képét kirakják a tárlóban s azt is elárulják, hogy a reprodukció a Kner-nyomda érdeme.”¹²

Jóllehet a fenti eset többször nem ismétlődött meg, mert az *Ifjúsági- és gyermekképeskönyv* (1921. november–1922. január) és *A nyomtatott könyv díszítése I. A fametszet* (1923. május–szeptember) második, illetve negyedik¹³ kiállításukon már hivatalos felkérésre szerepelt a Kner-cég, de a gyomai tipográfus tagfelvételének kérdése továbbra sem került napirendre. Az *Ifjúsági- és gyermekképeskönyv* tárlaton ráadásul a Király György említette mesekönyv első díjat nyert a benne található 22 kép eredeti rajzaival. A napjainkig rendkívül értékes műalkotás 1921-ben Sacelláry Pál kiadásában jelent meg 500 példányban, Budapesten. A képeknek a kliséit Kner Imre utasításai szerint a világhírű Angerer és Göschl Grafikai Műintézet állította elő Bécsben, amelyek alapján az illusztrációk már az ő nyomdájában készültek el.¹⁴

A Társasággal kialakult, hosszú évekig tartó furcsa helyzetnek egy külföldi esemény vetett véget 1926 novemberében. Akkor ugyanis Hugo Steiner-Prag – a Verein „Deutsche Buchkünstler” (Német Könyvművészek Egyesülete) elnöke, a lipcsei Grafikai Akadémia tanára és az 1927. évi lipcsei Nemzetközi Könyvművészeti Kiállítás elnöke – azzal fordult Knerhez, hogy az építész, iparművész és grafikus Kozma Lajossal együtt vállalja el az ott bemutatandó magyar anyag összeállítását. Továbbá legyen a rendezvény tiszteletbeli választmányi tagja, és nevezzen meg egy harmadik személyt, akit rajtuk kívül ebben az ügyben még megkereshetnének, de csak a könyvművészet terén kiemelkedő művészettörténész vagy múzeumigazgató jöhetett szóba. Kner Imre választása a húgával, Erzsébettel való tanácskozása után Majovszky Pál – a Magyar Bibliophil Társaság társelnöke – és Végh Gyula – a Társaság elnöke, az Iparművészeti Múzeum igazgatója – közül az utóbbira esett, akinek természetesen nem volt arról tudomása, hogy milyen előzményei voltak a lipcseiek felkérésének.¹⁵ Kner a barátját is tájékoztatta a döntéséről, és diszkréciót kért tőle azzal kapcsolatban. „... Majovszky nehezebb ember, mert önállóbb véleményei vannak, míg Végh konciliánsabb a más véleményeivel szemben, és így vele könnyebben tudunk együtt dolgozni”¹⁶ – írta Kozmának.

¹¹ A Társaság a fennállása alatt kilenc reprezentatív kiállítást rendezett Budapesten.

¹² Király György: *A XX. század könyvművészete*. A Magyar Bibliophil Társaság első kiállítása az Iparművészeti Múzeumban, II. *Nyugat*, 1921. 10. sz.

¹³ A Társaság harmadik (*A régi Buda és Pest könyvekben, képekben*), a Fővárosi Könyvtárral közösen rendezett kiállítás 1922 áprilisában nyílt meg az Iparművészeti Múzeumban, ahol több száz kéziratos emléket és nyomtatványt, képzőművészeti és iparművészeti alkotást mutattak be Mátyás király korától a 19. századig. Az 1925-ös ötödik kiállításon (*A magyar szépliteratúra virágoskertje*) több mint ezer könyvvel szemléltették a magyar könyv- és nyomdászati művészet fejlődését Bessenyei Györgytől Ady Endréig. Lásd FARKAS Judit Antónia: *A Magyar Bibliophil Társaság története (1920–1949)* II. Magyar Könyvszemle, 2011. 4. sz. 490–491. [FARKAS, 2011/b.]

¹⁴ SziJ Rezső: Négy év a Kner-kiadó történetéből, 1923–1926. *Békési Élet*, 1969. 3. sz. 553.

¹⁵ MNL BML, Gyula. A Kner Nyomda (Gyomai) iratai. XI. 9. b. 20. Kner Imre levele Kner Erzsébetnek, 1926. november 29.

¹⁶ MNL BML, Gyula. A Kner Nyomda (Gyomai) iratai. XI. 9. c.17. Kner Imre levele Kozma Lajosnak, 1926. december 1.

Így tehát ők hárman válogatták össze a Német Könyvművészek Egyesülete és Lipcse város tanácsa által rendezett kiállításra a hazai könyvművészeink alkotásainak legjavát, aminek a sikeréért Kner Imre mindent megtett. Ő gondoskodott a szép kivitelezésről, az egységes papírkeretekről. A Magyar Bibliophil Társaság felhívását az 1927. június 5-től szeptember 30-ig, a lipcsei Szépművészeti Múzeumban tartott eseményre¹⁷ Végh Gyula fogalmazta meg, és a Kner-cég nyomtatta ki. Egy-egy ország anyagát Lipcsében együtt mutatták be és már nem került bírálóbizottság elé. A világ legszebb gyermekkönyvei külön csoportot alkottak, aminek a magyar vonatkozású, művészi és technikai szempontból egyaránt megfelelő darabjait Végh Gyula megbízásából Kner Imre gyűjtötte össze az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., a Grill–Benkő-cég, a Szent István Társulat és Tevan Andor kiadványaiból.

A modern könyvművészet fő tendenciáiról számot adó, óriási jelentőségű tárlatra az itthonról kiküldött művek méltán kaptak nagy figyelmet Magyarországon és külföldön egyaránt. *A Pesti Napló* kiemelte Kner Imre és Kozma Lajos szerepét, akik elérték, hogy a hazai könyvek felkeltették a nemzetközi közvélemény érdeklődését. Julius Zeitler (1874–1943) – neves német filozófus, író, irodalomtörténész, könyvtáros és kiadó – úgy nyilatkozott például, hogy a pompás nyomásáról híres Knernek és a metszetszerű könyvdíszeiről ismert Kozmának köszönhetően a magyarok anyaga nagyon reprezentatív volt. Aloys Ruppel – a mainzi Gutenberg Museum igazgatója – nagyrabecsülése jeléül egy kis gyűjteményt kért Knertől az intézménye számára a bemutatott munkákból. Végül a legnagyobb elismerést az jelentette, hogy a Verein „Deutsche Buchkünstler” a festő- és grafikusművész Fáy Dezsőt, Kner Imrét, Kozma Lajost, valamint Végh Gyulát 1927 decemberében a levelező tagjává választotta a könyvművészeti tevékenységükért.¹⁸

A nem mindennapi eseményről a Magyar Bibliophil Társaság elnöke¹⁹ értesítette Kner Imrét, és ugyanakkor megköszönte a felbecsülhetetlen segítségét is. „Felhasználom az alkalmat, hogy a kiállítás rendezősege nevében legmelegebb köszönetet mondjak a Nagyságod gyomai nyomdávalalatában készült kiváló szépségű nyomtatványok szíves átengedéséért, nemkülönben a magyar csoport összeállítására és a kiállítás rendezése körül kifejtett önzetlen fáradozásáért, mellyel a magyar könyvművészetnek a lipcsei Nemzetközi Kiállításon elért jelentékeny erkölcsi sikeréhez hathatósan hozzájárulni, sőt a siker nagy részét számunkra kinyerni méltóztatott.”²⁰

¹⁷ A Társaság számos fontos nemzetközi könyvvásáron (Nemzetközi Firenzei Könyvvásár, 1922, 1928.) és könyvkiállításon is képviseltette magát. 1922-ben a Firenzébe kiküldött anyagról Végh Gyula gondoskodott, amelyben a Társaság kiadványai is szerepeltek. Lásd FARKAS Judit Antónia: Könyvművészet és bibliofília a két világháború közötti kiállításokon. *Könyvtári Figyelő*, 2014. 3. sz. 348.; Az 1931-es párizsi Nemzetközi Könyvművészeti Kiállítás magyar anyagát az 1928-ban létrejött Magyar Könyv- és Reklámművészek Társasága, ill. az egyik alelnöke, Kner Imre állította össze, aki a felkérendő művészek ügyében Végh Gyulával konzultált. A kiállított könyvek között voltak a Magyar Bibliophil Társaság legszebb illeménykötetei is. Lásd TÓTHNÉ, 2001. 58–70.

¹⁸ TÓTHNÉ, 2001. 36–40.

¹⁹ Az elnöki teendőket 1920 és 1932 között ellátó Végh Gyula nagy tekintélyű és kiváló vezetői képességekkel megáldott, szenvedélyes könyvgyűjtő volt. A szervezetet az ő irányítása alatt élte a fénykorát, ill. neki köszönhetően az egyik legrangosabb tudományos és kulturális tevékenységet folytató közintézménnyel, az Iparművészeti Múzeummal is szoros szakmai együttműködést épített ki. A múzeum ugyanis nemcsak a bibliofilek székhelyének adott otthont több mint egy évtizeden át, hanem a nagyszabású tematikus grafikái és könyvkiállításaiat is felkarolta és befogadta. Lásd FARKAS, 2011/a. 347.

²⁰ MNL. BML, Gyula. A Kner Nyomda (Gyomai) iratai. XI. 9. c. 25. Végh Gyula levele Kner Imrének, 1927. december 8.

A fenti gyümölcsöző együttműködés 1927-ben végre meghozta a kedvező változást Kner Imre és az éppen az 1920-as években legsikeresebb könyvbarátok között. Első lépésként beválasztották a tagok közé, majd hamarosan a vezetőségbe is. A szakmai közéleti szerepvállalásait komolyan vevő Kner, attól kezdve az őrá jellemző módon teljesen azonosult a Társaság célkitűzéseivel, és minden tőle telhető anyagi, ill. erkölcsi támogatást megadott a működéséhez. Röviddel a felvétele után már azon fáradozott, hogy az életüket pezsgővé tegye, és a jelentőségüket erősítse a köztudatban. Így Végh kérésére előadást tartott *Könyvtechnika és könyvművészet* címmel a 1927. március 12-i közgyűlésükön. Azt követően 1928 novemberében ingyen készítette el az első évkönyvet²¹ 1000 példányban, először használva az abban az évben általa megvásárolt mértani szerkezetű betűt, Bodoni klasszicista antikváját. A kiadvány mesteri kivitelezése nagy visszhangot kapott a könyvművész körökben. Nádai Pál a *Magyar Művészet*-ben kiemelte a nemes egyszerűségű tipográfiáját, amit „Kner Imre, a nyomdász” alkotott meg, aki „a jó könyv megcsinálásának föltételeit elsősorban technikai tényezőkben látja. ... annyira ismeri a nyomtató mesterség régi remekeit, és a betűk nyugalmanak szent áhítatát annyira tiszteli, hogy a tipográfiai örömeket nem engedi megbontani kétes értékű játékokkal.”²²

Az évkönyv kiadását már az alapszabályaiba is felvette az egyesület, de az addig a pénzhiány²³ miatt nem valósult meg. „Ami a Bibliophil Társaságot illeti, az alacsony taglétszámból és abból, hogy az Évkönyvet nyolc év után is csak úgy tudták kiadni, hogy én ingyen csináltam meg, láthatja, hogy bizony a Társaság nem rendelkezik anyagi lehetőségek felett”²⁴ – tudjuk meg Kner Imrének a grafikus- és festőművész Divéky Józsefhez írt soraiból. Ő azért vállalta el a feladatot, mert úgy vélte, hogy óriási jelentőségű lehetne a közönségre gyakorolt fejlesztő hatása, amihez egy könyvművészeti témájú tanulmánnyal²⁵ is hozzájárult. A vezetőség rendkívül hálás volt érte, és azt még az előszóban is kifejezésre juttatta. „Most végre egy lelkes tagtársunk módot adott első évkönyvünk kiadására azzal, hogy a kiadvány előállítását magára vállalta. Örömmel ragadjuk meg az alkalmat, hogy Kner Imrének, aki maga is a könyvesztétika legalaposabb ismerője, a művészi értékű könyv propagálása érdekében felajánlott önzetlen támogatásáért a Társaság nevében e helyütt is köszönetet mondjunk.”²⁶ Conrad Gyula²⁷ nagy elismeréssel írt neki az évkönyv tipográfiai megoldásáról és az írásáról egyaránt. „A *Bibliofil* [?] *Társaság évkönyve* egy kis grafikai mestermű. ... A te cikked tömören és világosan mondja meg mindazt, amit a könyv barátainak tudnia kell. Így írni csak az tud, aki kiválóan ismeri a saját mesterségét és éppen olyan jól tudja a tollat forgatni.”²⁸

²¹ A Magyar Bibliophil Társaság évkönyve I., 1921–1928. Budapest, 1928. Magyar Bibliophil Társ. 56 p.

²² NÁDAI PÁL: Két bibliophil könyvről. *Magyar Művészet*, 1929. 9–10. sz. 641.

²³ A könyvbarátok a tevékenységüket a tagsági díjakon kívül az adományokból és egyéb támogatásokból fedezték. A megalakuláskor az alapítóknak legalább 1000 korona, a rendes tagoknak 10 korona egyszeri belépési díjat és 100 korona éves tagdíjat kellett fizetniük. Lásd FARKAS, 2011/a. 347.

²⁴ MNL BML, Gyula. A Kner Nyomda (Gyomai) iratai. XI. 9. c. 5. Kner Imre levele Divéky Józsefnek, 1929. január 5.

²⁵ KNER IMRE: A tipográfia és a könyvművészet határai. A Magyar Bibliophil Társaság évkönyve, 1928. 20–39.

²⁶ A Magyar Bibliophil Társaság Vezetősége: Előszó. A Magyar Bibliophil Társaság évkönyve, 1928. 5.

²⁷ Conrad Gyula (1877–1959) festő- és grafikusművész, ill. könyvillusztrátor volt, és két évtizedes barátság fűzte Kner Imréhez. Többször dolgozott a Kner Nyomda számára. Lásd TÓTHNÉ, 2001. 83., 192.

²⁸ MNL BML, Gyula. A Kner Nyomda (Gyomai) iratai. XI. 9. c. 3. Conrad Gyula levele Kner Imrének, 1929. január 8.

Kner Imre tevékeny közreműködése új lendületet vitt a Társaság életébe az 1920-as évek végén. Barátai körében is hangsúlyozta a bibliofilek jelentőségét. Conrad Gyulának így írt erről 1929 januárjában: „Ha nem vagyok szerénytelen, arra kérnélek, agítál ismeretségi körödben a Társaság érdekében, mert nagyon fontos érdek lenne a Társaság erősítése. Ha annyit el tudnánk érni, hogy ismert kritikai fórummá nőné ki magát, akkor jelentős tényező lehetne, mert külföldi példák mutatják, hogy a közönség megfelelő befolyásolása révén többet lehet tenni a szép könyvért, mint a kiadók és nyomdászok befolyásolása révén.”²⁹

Divéky Józseftől pedig azt kérte Kner, hogy működjön közre az illusztrált könyv tárgykörére fókuszáló második évkönyvükben, amit az 1928-ban megalakult Magyar Könyv- és Reklámművészek Társaságával közösen adtak ki. Azt ő ismét ingyen előállította volna, ha időben megkapja az anyagot, mivel nem így történt, azért az ajánlatát a következő számra fenntartva visszalépett. A második kötet³⁰ nyomtatásáról Tevan Andorral is folytak tárgyalások, de végül az elsőhöz képest a felére csökkentett, 500 példányra a Hungária Nyomdaé lett a megbízás 1931-ben.

Annak ellenére, hogy a hazai és a külföldi szakmai körökben mindkét évkönyv elismerést vívott ki, mégis az lett a könyvbarátok utolsó kísérlete saját időszaki kiadvány indítására. Korábban a negyedévente megjelenő *Magyar Bibliofil Szemlével* próbálkoztak a Lantos Rt. kiadásában, ami 1924-ben Dézsi Lajos irodalomtörténész, egyetemi tanár; 1925-től 1926 áprilisáig Síkabonyi Antal irodalomtörténész, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára szerkesztésében jelent meg. Az első évfolyam Gyomán; a második Pesten, az Egyetemi Nyomdában készült. A lapban a több tag is publikált Kner Imre kivételével, aki azt egy évig nyomtatta, de egyszer sem kértek tőle tanulmányt.

A *Magyar Bibliofil Szemle* megszűntével Síkabonyi Antal Knerhez fordult 1926 elején, hogy közösen készítsenek egy hasonló orgánust, amire azonban ő számos elfoglaltságára hivatkozva nem vállalkozott, de szívesen segítette a szerkesztőt tanácsokkal, ill. képek nyomásával, sőt egy cikket³¹ is írt az új folyóiratba, a *Könyvbarátok Lapjába*. Mindezenelőtt a könyvművészeti szempontok prioritására hívta fel a szerkesztő figyelmét. „Ha Ön nem azokat érvényesíti, akkor igazi termékeny haszna nem lesz munkájának, mert nem tanítja meg olvasóit arra, hogy milyennek kellene lenni a szép, jó és stílusos könyvnek. Már pedig ezen a téren vannak nálunk a legnagyobb bajok.”³²

A gyomai nyomdász fontosnak tartotta azt a szakmai fórumot, azért javasolta Síkabonyinak, hogy működjön együtt Bíró Miklóssal, a *Magyar Grafika* szerkesztőjével, és népszerűsítsék egymás periodikáját. Majd 1928 áprilisában azt is felvetette, hogy a hasonló törekvések miatt lépjen szorosabb kapcsolatba a bibliofilekkel, ami csak azért hiúsult meg, mert közben Singer és Wolfner megvonta a támogatását, és így a *Könyvbarátok Lapja* megszűnt 1928 szeptemberében.

Kner Imre minden alkalmat megragadott a szép könyv ismérveinek minél szélesebb körben történő terjesztésére, de azt is tudta, hogy annak realizálásához a könyves szakem-

²⁹ MNL BML, Gyula. A Kner Nyomda (Gyomai) iratai. XI. 9. c. 3. Kner Imre levele Conrad Gyulának, 1929. január 9.

³⁰ A Magyar Bibliophil Társaság évkönyve II., 1929–1930. Budapest, 1931. Magyar Bibliophil Társ. 40 p.

³¹ KNER IMRE: Könyvtechnika és könyvművészet. Könyvbarátok Lapja, 1928. 3. sz. 204–213.

³² MNL BML, Gyula. A Kner Nyomda (Gyomai) iratai. XI. 9. c. 33. Kner Imre levele Síkabonyi Antalnak, 1928. január 6.

berek technikai és művészi tudását kell először fejleszteni. Úgy vélte, hogy arra kiváló teret biztosítana egy évenként megrendezett könyvszépségverseny, mert a szaklapok kritikái kedvezően alakítanák a közvéleményt. Ő a terve támogatójával, a témát jól ismerő³³ Végh Gyulával történt egyeztetés után kidolgozta, és az 1929. január 24-i választmányi ülésükön előterjesztette az elképzelését, amit a résztvevők elfogadtak, mert a bibliofil tevékenységük megújulását várták tőle. A vezetőség úgy határozott, hogy attól kezdve kitünteteti az adott időszak³⁴ könyvművészeti szempontból legszebb öt könyvét. A versenyt 1929 és 1940 között minden évben³⁵ meghirdették, aminek a szabályzatát és hosszú időn át az elismerő okleveleit ugyancsak a Kner Nyomda készítette el. A bírálóbizottság munkájában Kner Imre elvi okokból nem vett részt, mivel a legtöbbször ő is nevezett. A Társaság pályázati felhívása ismertette a könyvverseny legfontosabb célkitűzését: „A kitüntetésre sem nyomdák, sem tervező vagy díszítő művészek nem pályázhatnak, hanem a könyvet csak annak kiadója nyújthatja be, mert az akció célja éppen a könyvkiadói törekvések fejlesztése és támogatása. A kitüntetésre pályázhatnak mindazon Magyarországon megjelent és a könyvpiacra került könyvek, amelyek a legutolsó kitüntetések kiadása óta jelentek meg. A beérkező könyveket a Társaság megfelelő helyen kiállítja. A könyveket zsűri gyanánt a Társaság mindenkori elnöksége és választmánya bírálja el. ... A nyertes öt könyv kiadója jogot nyer arra, hogy a kitüntetés tényét és indoklását a legszélesebb körben publikálja, és a könyvre alkalmazott címszalagon is hirdesse.”³⁶

A felhívásokat minden esztendőben október 1-éig tették közzé. A könyvdíjazások a decemberi választmányi üléseken zajlottak le, amelyek eredményét a kereskedelmileg legelőnyösebb időszakban, a karácsony előtti hetekben hozták nyilvánosságra a szaksajtóban: a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Egyesületének a lapjában, a *Corvinában*, továbbá a *Nyugatban*, a *Magyar Könyvszemlében*; valamint a napilapokban: a *Budapesti Hírlapban*, a *Magyar Nemzetben* vagy az *Újságban*. A kitüntetett munkák a könyvbarátok könyvtárának a tulajdonába kerültek, a rendezendő kiállításaihoz.

Az első alkalom 1929. december 10-én volt, amikor megállapodtak abban, hogy a Társaság tagjai szintén megmérgethetik magukat, és a kírásukra beérkezett műveken kívül a választmány is javasolhat elbírálásra általa figyelemre méltónak tartott alkotásokat. A jutalmazott termékeket egy könyvesbolt kirakatában lehetett megtekinteni, ami azon a télen az egyik tagtársuk, Gergely Rezső könyvkereskedője volt a Dorottya utca 2. szám alatt.³⁷

Azokat a pályaműveket részesítették előnyben, amelyek a tökéletes tipográfiai kivitelezés szempontjának a legjobban megfeleltek. Az első öt között a leggyakrabban

³³ Végh Gyula a *Magyar Iparművészetben* megjelent egyik írásában számolt be a világon elsőként megrendezett és módfelett sikeres amerikai könyvversenyekről. Az Egyesült Államokban 1923-tól állították ki évente a megjelent ötven legszebb könyvet. Lásd VÉGH Gyula: Modern könyvművészet. „Modern Book Production” (The Studio London, 1928). Magyar Iparművészet, 1928. 187.

³⁴ Az előző év decemberétől az aktuális naptári év decemberéig Magyarországon kiadott könyvek versenyezhettek.

³⁵ A második világháború után, 1947-ben és 1948-ban újra meghirdették a versenyt.

³⁶ MNL BML, Gyula. A Kner Nyomda (Gyomai) iratai. XI. 9. c. 25. A Magyar Bibliophil Társaság pályázati felhívása, 1929. január 24.

³⁷ HAIMAN GYÖRGY: Knerék koruk iparművészeti mozgalmaiban. Irodalomtörténeti Közlemények, 1983, 1–3. sz. 280.

a Hungária³⁸ és Kner Nyomda termékei szerepeltek. Mellettük megtaláljuk többek között az Amicus, a Cserépfalvi, az Egyetemi Nyomda, az Erdélyi Szépművészeti Céh, a Franklin Társulat, a Káldor, a Magyar Szemle Társaság, a Nyugat, az Officina, a Pantheon, a Révai Testvérek, illetve a Singer és Wolfner köteteit is. A könyvművészeket legtöbbször Kozma Lajos, Molnár C. Pál, Fáy Dezső, Kner Albert, Haiman György és Dallos Hanna képviselte a díjazott könyvek illusztrátoraként. Voltak azonban olyan esztendők is, amikor nem tudtak öt nyertest kihirdetni.³⁹

Az idők folyamán sok örömet, de olykor viszont keserűséget okozott Kner Imrének a zsűri. Legelőször, 1929-ben a hatkötetes svéd novelláinak ítelték oda az ötödik helyet.⁴⁰ Elek Artúr⁴¹ a versenyről írt kritikájában nemcsak a kiadványáról nyilatkozott nagy elismeréssel, hanem az egész addigi munkásságáról is. „Első díjosztását a Magyar Bibliophil Társaság a magyar könyvnek nem a legszerencsésebb esztendőjében kezdte meg. Kevés volt a számba jöhető művészi könyv ... A gyomai Kner-nyomdat természetesen lehetetlen volt mellőzni, mikor művészi könyvről kellett dönteni. ... a vékony és olcsó füzetek tanulságos leckéül szolgálhatnak nagy kiadványainknak arra, hogy a tömegtermelés hogyan lehet egyszerű eszközökkel megnevelíteni. A Kner-nyomda még leghétköznapiabb nyomtatványában sem mond le a művészet kvalitásairól.”⁴²

Az elnökség és a választmány 1930 decemberében Osvát Ernő posztumusz könyvét tüntette ki az első helyezéssel. A szerző egyetlen fennmaradt kéziratának amatorkiadásához Ignóus írt előszót, és Conrad Ottó, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank ügyvezető igazgatójának az anyagi támogatásával készült el a Kner Nyomdában a tartalomhoz méltó tökéletes tipográfiájú 200 számozott példány, amelyeket Kner Erzsébet látott el kézi aranyozású gyönyörű bőrkötéssel.⁴³ Abban az évben és a következőben is a bírálóbizottság csak három művet emelt ki, de 1931-ben nem szerepelt közöttük Kner-kiadvány.⁴⁴

A mintaszerűen kiállított Goethe-antológiát viszont 1932-ben a legszebb négy mű közül az első helyre sorolták. A gyomai mester Bodoni klasszicista antikvárával szedte a Turóczi-Trostler József szerkesztette háromkötetes remekét, aminek több példánya

³⁸ A Hungária Hírlapnyomda 1935–1948 között minden évben kiadott egy bibliofil könyvet a *Hungária Könyvek* sorozatában, amit Kner Albert (1899–1976) nyomdász, grafikus, Kner Imre öccse indított el, aki 1926-tól 1940-ig volt a nyomda művészeti, majd műszaki vezetője. Lásd TÓTHNÉ, 2001. 197.

³⁹ A Magyar Bibliophil Társaság évenkénti könyvversenye. Corvina, 1929. 30. sz. 1.

⁴⁰ Az első díjosztáson Rexa Dezső: *Pestre* (Székesfevárosi Nyomda); Török Sophie: *Asszony a karosszékekben* (Hungária Nyomda); Sztinyai Zoltán: *Az ég – a tó* (Amicus); Pósa Lajos: *Arany ABC* (Singer és Wolfner) és *A svéd irodalom remekai* (Kner Nyomda) című könyvek kaptak elismerést. Lásd ELEK Artúr: Magyar könyvművészet. Nyugat, 1930. 1. sz. [ELEK, 1930.]

⁴¹ Elek Artúr (1876–1944) író, művészettörténész, kritikus, a *Nyugat* főmunkatársa, képzőművészeti kritikus, majd rovatvezetője; a *Műbarát* című művészeti folyóirat alapítója 1921-ben; 1916-tól 1919-ig az Iparművészeti Iskola tanára és magyar bibliofília lelkes híve volt. Lásd TÓTHNÉ, 2001. 194.

⁴² ELEK, 1930. 1. sz.

⁴³ MNL BML, Gyula. A Kner Nyomda (Gyomai) iratai. XI. 9. c. 3. Kner Imre levele Conrad Ottónak, 1930. december 10.

⁴⁴ 1930-ban Osvát Ernő: *Az elégedetlenség könyvéből* (Kner Nyomda); Bohuniczky Szefi: *Nők* (Pápai Főiskolai Könyvnyomda) és Dallos Hanna: *Szűz Szent Imre herceg legendája* (Egyetemi Nyomda) volt a három díjazott mű. Lásd A három legművészebb külsejű könyv. Budapesti Hírlap, 1930. 283. sz. 8.; A zsűri 1931-ben Tormay Cecília fordításában a *Kis magyar legendárius* és *Szent István királynak Intelmei* (Egyetemi Nyomda); Fitz József: *A könyv története* (Grafikai Műintézet) és Gulyás Pál: *A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI. században* (Stephaneum Nyomda) című könyveket tüntette ki. Lásd TÓTH LÁSZLÓ: Az 1931. év három legszebb magyar könyve. Magyar Könyvszemle, 1931. 1–4. sz. 144.

a húga műhelyében kapott méltó köntöst. Ugyanakkor lett második Lesznai Annától a *Virágos szerelem* című versgyűjtemény a Hungária Nyomda kivitelezésében, aminek a kötését az előzőhöz hasonlóan Kner Erzsébet készítette.⁴⁵

Az első nagy csalódás 1933-ban érte Knert, amikor a gyenge könyvtermésből ismét csupán hármat tudott a vezetőség kiemelni, de azok közé mégsem került be az *Apró lurkóságok*.⁴⁶ Enyvvári Jenő elnök beavatta őt a döntéshozás furcsaságaiba. „A választmány úgy gondolta, hogy az egész magyar könyvkiadás fölött mond marasztaló ítéletet, ha csak olyan könyvet talál, amelynek kiadója már a korábbi évek díjait is elvitte. Íme, a politika rossz szelleme még a bibliofiliában is felüti fejét.”⁴⁷

Nem szerepelt Kner-kiadvány a nyertesek között 1934-ben sem, és az indok megint az volt, mint előzőleg, amiről Naményi Ernő⁴⁸ barátjának számolt be: „... ismételten azért nem kaptam meg a díjat, mert már sokszor kaptam. Én ezt a véleményt nem azért nem osztom, mert rólam van szó, hanem éppen mert ha valaki egymaga produkál jót, akkor kell mennél erőteljesebben rámutatni kivételes teljesítményére.”⁴⁹

Az 1935-ös díjazáson azért nem szerepelt Ortutay Gyula és Buday György Kner-nél megjelent szép mesekiadványa, a *Nyíri és rétközi parasztmesék*, mert a pályázatra megkésve érkezett, így a zsűri kizárta azt a versenyből.⁵⁰ A következő esztendőben viszont két nála nyomtatott mű is kitüntetést kapott. A díszes kiállítása és a kétnyelvű szöveg bravúros elrendezése miatt a *Haggada* a második, a tökéletes tipográfiájú *Portugál szonettek* pedig a negyedik helyezett alkotás lett.⁵¹

A gyomai kiadó 1937-ben nem indul az év legszebb könyve címért. A vezetőség akkor Ortutay–Buday: *Bátorligeri mesék* a Hungária Nyomda, Hanti János: *Az úrfiú, aki a paradí-*

⁴⁵ Az örök Goethe. Antológia a költő műveiből. Gyoma, 1932. Kner. 3 köt.; TÓTHNÉ, 2001. 46.; BORDÉ Katalin: Kner Erzsébet, a világhírű könyvkötőművész és a női vállalkozók előfutára. Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 2016. 2. sz. 88., 90.; Az 1932-es évben a 3. helyezett a *Soproni képeskönyv, 123 képpel* a Somló Béla Könyvkiadó és a 4. pedig Hugh Lofting: *Doktor Dolittle és az állatok* a Káldor Könyvkiadóvalallat gondozásában lett. Lásd Az év legszebb könyvei. Budapesti Hírlap, 1932. 281. sz. 7.

⁴⁶ KNER IZIDOR: Apró lurkóságok. Tizenkét képpel. Gyoma, 1933. Kner. 83 p.; 1933-ban DALLOS HANNA: *Miatyánk, jametszetsorozat* (Egyetemi Nyomda); ARANY JÁNOS *balladái* (Erdélyi Szépművés Céh) és MÁRAI SÁNDOR: *A szegények iskolája* (Pantheon) kapta meg a kitüntető címet. Lásd Az elmúlt év legszebb könyvei. Budapesti Hírlap, 1933. 282. sz. 11.

⁴⁷ MNL BML, Gyula. A Kner Nyomda (Gyomai) iratai. XI. 9. c. 26. Enyvvári Jenő levele Kner Imrének, 1933. december 28.

⁴⁸ Naményi Ernő (1888–1959) közgazdász, művészettörténész, a korszak nagy bibliofilje, a Magyar Könyv- és Reklámművészek Társaságának főtákkára, az Országos Iparegyesület titkára, helyettes igazgatója, majd igazgatója, a Magyar Bibliophil Társaság választmányi tagja volt. Lásd TÓTHNÉ, 2001. 202.; 1934-ben BABITS MIHÁLY: *Amor Sanctus. Szent szeretet könyve* (Magyar Szemle Társ.); FÖLDESSY GYULA: *Tanulmányok és élmények az irodalomtörténet, esztétika és filozófia köréből* (Gergely R. Könyvkeresek.); MOLNÁR C. Pál *barminc eredeti jametszete* (Löbl Nyomda); TAMÁS ISTVÁN: *Háry János újabb kalandjai* (Cserépfalvi) és TÖRÖK SOPHIE: *Örömrre születtél* (Nyugat) című kiadványokat díjazták. Lásd Az elmúlt év legszebb könyvei. Budapesti Hírlap, 1934. 282. sz. 13.

⁴⁹ MNL BML, Gyula. A Kner Nyomda (Gyomai) iratai. XI. 9. c. 28. Kner Imre levele Naményi Ernőnek, 1935. május 21.

⁵⁰ TÓTHNÉ, 2001. 47.; Az 1935. év díjazottjai MÁRAI SÁNDOR: *Naptársere* (Hungária Ny.); MÁRAI SÁNDOR: *Válás Budán* (Révai Testiv.); BUDAY–ORTUTAY: *Székely népballadák* (Egyetemi Ny.); GY. SZABÓ BÉLA: *Liber miserorum* (Minerva Ny.) és JÁNOSI JÓZSEF S. J.: *Mária* (Pázmány Péter Irod. Társ.) voltak. Lásd Az év legszebb magyar könyvei. Budapesti Hírlap, 1935. 285. sz. 13.

⁵¹ NAMÉNYI ERNŐ–PAP KÁROLY: *Haggada Peszach estjére* (Ézsásjás Vallásos Társ.); BARRETT BROWNING, ELIZABETH: *Portugál szonettek* (Pantheon). A díjazott könyvek között szerepelt még az 1. helyezett RÁSKAI LEÓ: *A halál himnusza* (Hungária Ny.), a 3. DÓCZY JENŐ: *Dédácsi idill* (Révai) és az 5. ORTUTAY–ILLYÉS: *Magyar parasztmesék* (Franklin Társulat). Lásd Az év öt legszebb könyve. Budapesti Hírlap, 1936. 287. sz. 8.

csomban járt az Officina, Kassák Lajos: Anyám címére a Cserépfalvi és Dormándi László: Két jelentéktelen ember a Pantheon kiadásában megjelenő négy munkát vélte a legkiválóbbnak.⁵²

Kner Imre Radnóti Miklós kötete, a *Meredek út* az ízléses kivitelezéséért a második helyezést vívta ki 1938-ban, aminek érdekessége, hogy azt az általa mentorált unokaöccse tervezte. Ugyanakkor a *Hungária Könyvek* bibliofil sorozatban Bisztrai Farkas Ferenc szerkesztésében megjelent *Adassék e levél. Régi és új magyar szerelmes levelek, 1528–1938* című könyv szintén Haiman György rendkívül gondos tipográfiájának köszönhető a fődíjat. A fiatal könyvművésznek azzal a két alkotásával kezdődtek a szakmai sikerei, amelyek közül az utóbbi a pályafutása mérföldkövének tekinthető, mivel az volt a könyv- és nyomdászattörténeti munkásságának az első megnyilvánulása.⁵³

A bírálóbizottság 1939-ben csak a Hungária Nyomda és a Magyar Szemle Társaság egy-egy kiadványát tüntetett ki. Az elsőnél *A régi játékkártyák*, a másodiknál a *Mi a magyar?* jelent meg Szekfű Gyula szerkesztésében.⁵⁴ Végül a háborúban utoljára meghirdetett verseny eredményéről az 1940. december 12-én tartott választmányi ülésen született döntés. Az első két legszebb: Fitz József *Gutenbergje* és Szabó Lőrinc fordításában *A szegény Villon tíz balladája és A szép fegyverkovácsné panasza* lett a Hungária Nyomda, ill. Singer és Wolfner termékeként. *A Kegyességre serkentő, szíveket vidámító, elmét mulattató históriák és mesés fabulák* Kner Imre, valamint Turóczi-Trostler József kiadásában, az irodalomtörténész válogatásában, ill. bevezetésével a harmadik helyet érdemelte ki a tökéletes tipográfiájáért.⁵⁵

Mindent egybevetve a könyvdíjazásoknál a legtöbbször érzelmi motívumok domináltak, és a verseny a vártnál kisebb hatást gyakorolta a könyvkiadásra. Kner Imrét annál is jobban bántotta az a tény, hogy a Társaság tevékenysége, illetve a bibliofília ügye sem az elképzeléseiknek megfelelően alakult. Fülep Lajos művészettörténész, filozófus, egyetemi tanár barátjának 1934 elején a következőképpen foglalta össze az említettekkel kapcsolatos gondolatait. „Nekem sok-sok pesti utam,⁵⁶ hosszú délutáni gyűléseim, levelezésem, ingyenmunkám, pénzáldozatom van a magyar bibliofília dolgában a Társaság körül. ... ezek a kedves és szimpatikus, egyenként igen kulturált urak még a legmélyebb és legőszintébb hálámra érdemesek, mert megmutatták azt, hogy értékelnek és szeretnek, és látják a különbséget a között, amit én csinállok, és a között, amit mások csinálnak.”⁵⁷ Három évvel később az amerikai példával párhuzamba állítva még kiábrándultabban nyilatkozott a könyvversenyéről Turóczi-Trostler Józsefnek. „... a Magyar Bibliofil [!] Társaság díjazza ugyan az év öt legszebb könyvét, de sokszor érzelmi alapon indul el a díjazásnál és ... nincsen semmiféle hatása. Amerikában is díjazzák az év 50 legszebb könyvét, de ennek óriási erkölcsi hatása

⁵² Az év legszebb magyar könyve. Budapesti Hírlap, 1937. 284. sz. 8.

⁵³ BORDÉ KATALIN: Haiman György, a Kner-örökség továbbvivője. Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 2014. 3. sz. 76.; A 3. az *Officina-képeskönyvek*, az Officina Nyomda sorozata és a 4. a Pápai Nyomda által készített Tersánszky J. Jenő: *A magyarok története* lett Cserépfalvi kiadásában. Lásd A Bibliophil Társaság könyvversenyének nyertesei. Budapesti Hírlap, 1938. 287. sz. 2.

⁵⁴ KENDÉNÉ PALÁGYI ÉRZSÉBET (szerk.): Magyar Nemzet 1938. aug. 25–1944. márc. 22. Repertórium. A Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiái Füzetek. Napilapok repertóriumai. Budapest. 1988, 332.

⁵⁵ Magyar Távirati Iroda. Napi Hírek, 1940. december 13. 39. kiadás.

⁵⁶ Kner Imre havonta egyszer utazott Budapestre, és olyankor tett eleget a szakmai közéleti kötelezettségeinek.

⁵⁷ MNL BML, Gyula. A Kner Nyomda (Gyomai) iratai. XI. 9. c. 30. Kner Imre levele Fülep Lajosnak, 1934. január 21.

van és megállapítható, hogy a kifejtett propaganda igenis nyomot hagyott az amerikai könyv egész fejlődésén.⁵⁸

Szjő Rezső művelődés- és irodalomtörténész Kner álláspontjával egyetértve, 1974-ben a két világháború közötti hazai könyvművészet eredményeit tárgyaló tanulmányában szigorúan kritizálta a Társaság döntéseit. „Olyan könyveket tüntetett ki az év legszebb könyve címevel, amik még azon a címen sem érdemelték azt meg, hogy más, jobb és szebb nem akadt helyettük. Mértéknek kéznél volt a Kner-nyomda bármelyik terméke, s azon kívül is akadt néhány kifogástalan könyv (Hungária amatőr-sorozat), de még ilyenek hiányában is jobb lett volna, ha egyáltalán nem dicsér meg és tüntet ki arra méltatlan műveket.”⁵⁹

Elmondható tehát, hogy a könyvbarátok tevékenységéhez fűzött kezdeti remények az első 10-12 évük után szétfoszlani látszottak, ami mind nyilvánvalóbb lett a tagok előtt. Maga az alapítóelnök Végh Gyula először már 1928-ban tervezte a vezetői teendőktől történő megválását, amitől akkor, majd két évvel később épp Kner rábeszélésére állt el. „Attól félek, hogy szétzüllünk egészen, ha Méltóságos Uram otthagyja a parancsnoki hidat. Én innen vidékről igazán nem tudok tenni semmit, nagyon ide vagyok kötve és nagyon kevéssé rendelkezem az időmmel ahhoz, hogy intenzívebben részt vehessek a Társaság dolgaiban, s habár mindig örömmel szolgáltam ezt az ügyet, csak annyit vállalhatok, amennyit rám kiosztanak a Társaság vezetői. ... Sajnos, a Társaság működésének kifelé nem sok a visszhangja és a hatása, de az az érzésem, hogy a mai súlyos viszonyok között a helyünkön kellene maradnunk, és ki kellene tartanunk, hogy a Társaság céljait minden melléktekintet nélkül az igazi kvalitás elvének alapján szolgáljuk. Nem tudom, lehet-e ezt biztosítani, ha Méltóságod elhagyja az elnökséget, de számomra a közreműködés csak addig lehetséges, amíg ezt az elvi állapotot biztosítva látom.”⁶⁰

Végh Gyula 1932-ben mégis lemondott az elnöki tisztségről, akit a Fővárosi Könyvtár igazgatója, Enyvvári Jenő (1884–1959) filozófus és könyvtáros követett. Attól az időszaktól kezdve az egyesület a székhelyét a Reviczky utca 1. szám alatt található Wenckheim-palotába (ma Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár) helyezte át. Enyvvári az elődjéhez hasonló kiváló felkészültséggel irányította a szervezetet, bár a feladata nehezebbnek bizonyult, mivel az 1920-as évekhez képest a Társaság anyagi lehetőségei még korlátozottabbak lettek és a létszáma is megfogyatkozott. Markovits Kálmán, a Magyarországi Grafikai és Rokoniparosok Főnökegyesületének az elnöke például 1933-ban arról írt, hogy a bibliofilek ugyan sokat tettek a közízlés fejlesztéséért és a kiadványaik is kifogástalanok voltak, de igen kevés készült belőlük, aminek oka a szűkös anyagi lehetőségeikben keresendő.⁶¹

⁵⁸ MNL BML, Gyula. A Kner Nyomda (Gyomai) iratai. XI. 9. c. 36. Kner Imre levele Turóczy-Trostler Józsefnek, 1937. május 15.

⁵⁹ Szjő Rezső: Bisztrai Farkas Ferenc, az Ars Hungarica és a Magyar Bibliofilek Szövetsége. Művészettörténet, 1974. 2. sz. 142–143.

⁶⁰ MNL BML, Gyula. A Kner Nyomda (Gyomai) iratai. XI. 9. c. 25. Kner Imre levele Végh Gyulának, 1930. január 21.

⁶¹ FARKAS, 2011/a. 347.; MARKOVITS Kálmán: Szálljunk szembe a nyomdaipar színvonalának leromlási folyamatával. Magyar Grafikai Almanach. 1933, 1. sz. 73.

Kner Imrét Fitz József⁶² 1930-ban, Végh Gyula 1932-ben bekövetkezett háttérbe húzódását követően is szoros kapcsolat fűzte a könyvbarátokhoz a tárlataik szervezésében való részvétele és a köteteik⁶³ nyomtatása révén. Biztosra vehető, hogy az ő áldozatkészsége nélkül a fennállásuk második évtizedében még kisebb hatékonysággal működtek volna.

A következőkben azt vizsgáljuk meg, hogy milyen szerepet játszott a gyomai nyomdász abban az időszakban a kiállításaikon, amelyek szintén fontos szakmai fórumot biztosítottak a számukra. A vezetőség 1931-ben Reiter Lászlót kérte fel egy a nemzetközi könyvművészet alkotásait reprezentáló bemutató megszervezésére, aki az anyag összegyűjtését célzó felhívását azonban nem a Magyar Bibliophil Társaság nevében fogalmazta meg és írta alá, hanem mint a Magyar Könyv- és Reklámművészek Társaságának alelnöke, azt a látszatot keltve, mintha az utóbbiak lettek volna a rendezők. A helyzetet bonyolította, hogy ugyanakkor valóban felkérést kaptak a Könyv- és Reklámművészek az 1931. május–júliusi párizsi Nemzetközi Könyvművészeti Kiállításon („Salon International du Livre d’ Art”) történő szereplésre. Kner Imrének azonban, aki mindkét Társaság vezetőségi tagja volt, sikerült összehangolni a két programot, és így egyik egyesület érdekei sem szenvedtek csorbát. A Magyar Bibliophil Társaság budapesti időpontját a párizsi esemény utánra halasztotta a vezetőség, a rendezésével pedig – Végh Gyula elnök, Majovszky Pál társelnök, Eisler Mihály főtitkár, Kner Imre és Naményi Ernő választmányi tagok és Reiter László pénztáros részvételével – egy hatfős grémiumot bízott meg. Ilyen előzmények után valósult meg 1932-ben a bibliofilek hatodik fővárosi kiállítása, ami az elsőhöz hasonlóan a legújabb nyomdaművészeti és grafikai irányzatokat mutatta be. Arról Végh Gyula számolt be a Magyar Művészetben, külön kiemelve a Békés megyei officina jelentőségét. „Itthon dolgozó könyvművészeink közül e kiállítási anyagunk során elsősorban a gyomai Kner-nyomdat kell említenünk a külföldön is kitűnő hírnévnek örvendő, elsőrangú tipográfiájával.”⁶⁴

A *Régi magyar könyvkötések rajzai* című hetedik nagyobb tárlatuk az Iparművészeti Múzeumban, 1936 áprilisában volt látható, ahol Végh Gyula a 15–19. századi magyar könyvkötésekről készült színezett rajzai és akvarelljei jutottak főszerephez. A Társaság az Országos Széchényi Könyvtárral közösen egy katalógust is megjelentetett nyolc színes műmelléklettel 500 példányban, a művészeti író szerkesztésében és

⁶² Fitz József (1888–1964) könyvtáros, könyv- és nyomdászattörténész 1923-ban lett a Társaság másodtitkára, akit 1930-ban kineveztek a Pécsi Egyetemi Könyvtár igazgatójává, de a kapcsolata akkor sem szakadt meg az egyesülettel. 1934-től pedig az Országos Széchényi Könyvtár igazgatójaként, majd 1935-től 1945-ig a főigazgatójaként sokat tett a Társaságért és a hazai könyvkultúra fejlesztéséért. Lásd BALOGH Beáta: 120 éve született Fitz József. Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 2008, 8. sz. 52–53.

⁶³ A Társaság a kiadást kezdetben önállóan, majd a hozzá hasonló törekvéseket célul kitűző kiadók és intézmények támogatásával végezte. A leggyakrabban az Amicus Könyvkiadó, a Kner Nyomda és Kiadóvállalat, az Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Szemle Társaság, a Genius Rt. és a Magyar Könyv- és Reklámművészek Társasága szerepelt a társkiadók között. A kiadványok elkészítésében Reiter László, Kner Imre, Bíró Miklós, Pápai Ernő, a Globus Rt., a Hungária Hírlapnyomda, a Hornyánszky Viktor Rt. az Egyetemi Nyomda és a Fővárosi Házinyomda jeleskedett. A Társaság 14 saját kiadványa közül hatot, a nyolc kiállítási katalógusából egyet, a két évkönyvből egyet és a más kiadókkal közösen kiadott hat könyve közül egyet szintén a Kner Nyomda állított elő. Lásd FARKAS, 2011/b. 483–484., 495–497.; TÓTHNÉ, 2001. 204.

⁶⁴ VÉGH GYULA: Nyomdász- és művészeti kiállítás. Magyar Művészet, 1932. 5–6. sz. 148.

előszavával. A Kner Nyomda a két kiadó részére külön borítóval ellátott példányokat készített, amelyekből a könyvbarátok 200 számozott és kötött példányt kaptak tagilletményként. Kner Imre elkészítette a kiállítási katalógus angol és német nyelvű különlenyomatát is *Old Hungarian bookbindings – Alte ungarische Bucheinbände* címmel az 1937-ben Budapesten megrendezett V. Nemzetközi Nyomdászkongresszus külföldi résztvevőinek.

Az egyesület 1937 tavaszán tartotta *A rézmetszettel díszített könyv* című nyolcadik kiállítását az Országos Magyar Iparművészeti Múzeumban Drescher Pál rendezésében. Mivel a rézmetszetes könyv a 18. századi Franciaországban élte aranykorát, azért a bemutató a francia könyvművészet e jelentős időszakára fókuszált. Végül 1947-ben az utolsó, *A szép francia könyv* címmel megnyílt tárlatukra a Szentkúty (Drescher) Pál által összegyűjtött anyagot az akkor már Tolnai Gábor vezette Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Bibliophil Társaság közösen állította ki.⁶⁵

Az eddig említetteken kívül a könyvbarátok ízlésformáló tevékenységének igen csak fontos vonulata volt a bibliofil munkák kiadása is, amelyek közül 1930-tól 1940-ig hét könyvet és egy kiállítási katalógust állított elő a gyomai cég magas művészi színvonalon a nyomtatási költségek jelentős részét átvállalva.⁶⁶ Az első két mű – *Szent István király intelmei Szent Imre herceghez* és Riedl Frigyes: *Magyarok Rómában* – 1930-ban jelent meg. Kner Imre a harmadik kötet – Fitz József: *Hess András a budai ősnymdász* – révén 1932-ben szoros munkakapcsolatba került a másodtitkárral, amit mindketten örömmel nyugtáztak. „Igyekeztem áldozat árán is megszerezni ezt a munkát, amely engem személyileg nagyon érdekel, és nem akartam, hogy más kezére jusson.”⁶⁷ – írta neki Kner, aki a rossz anyagi helyzetük miatt egy új, a korábban beadott ajánlatánál még olcsóbbat készített, és így az addig a versenyben élen álló Hungária Nyomdánál is jobb áron vállalta el a nyomdatörténeti mű előállítását, ráadásul kéziszedéssel, nem pedig gépszedéssel, mint a konkurens cég. Továbbá a világhírű nyomdász ötven oldal, elsősorban gyakorlati jellegű megjegyzést fűzött a munkához, aminek Fitz József nagy hasznát vette. A Kner által tipografizált és a lipcsei egyetemi antikva betűtípussal szedett könyv küllemében is jól harmonizált a mondanivalójával. Végh Gyula a munkával tartalmilag és formailag egyaránt fölöttébb elégedett volt, ezért szívből gratulált érte Fitznek és a társuk teljesítményét is nagyra értékelte. „Kner is kitett magáért, és kiadványunk mindenképpen becsületére válik a Bibliophil Társaságnak.”⁶⁸ A negyedik nála készült munkával – Szini Gyula válogatott elbeszélései – Kner 1933-ban vívott ki a korábbiakhoz hasonlóan nagy elismerést a tagok körében.

Ötödik volt a sorban Drescher Pál főtítkár úttörő jelentőségű *Régi magyar gyermekkönyvek, 1538–1875* című alkotása 1934-ben, amiért a választmány szintén jegyzőkönyvben megörökített köszönetben részesítette őt. Ugyancsak nála látott napvilágot két újabb kiadványuk 1936-ban: a Társaság az év áprilisában az Iparművészeti Mú-

⁶⁵ FARKAS, 2011/b. 492–493.; TÓTHNÉ, 2001. 32, 211.

⁶⁶ 1930 és 1940 között a Társaság által önállóan kiadott hat könyv közül valamennyit, a két kiállítási katalógusából egyet, és más kiadókval közösen kiadott három könyve közül szintén egyet a Kner Nyomda készíttette el.

⁶⁷ MNL BML, Gyula. A Kner Nyomda (Gyomai) iratai. XI. 9. c. 9. Kner Imre levele Fitz Józsefnek, 1931. december 25.

⁶⁸ POGÁNY, 1988. 180.

zeumban rendezett kiállításának a katalógusa Végh Gyula tollából, ill. a *Laus Podagrae* című könyv.⁶⁹ Életjelként a támogatóik segítségével még meg tudtak jelentetni 1940-ben egy önálló illetménykötetet, ami stílusosan megint a gyomai officina remeke volt: *Régi hazai nyomdák mintakönyvei. Adalékok a magyar betű és a nyomdai „cifra” történetéhez* címmel. A szerző, Szentkúty Pál többször fordult kérdéssel a hatalmas nyomdatörténeti tudással is bíró tipográfushoz, aki mindenre kiterjedő, alapos választ adott a számára. A könyvnyomtatás ötszázadik évfordulójára hatszáz példányban készült egyedülálló alkotás nagy sikert aratott. Enyvvári Jenő elnök a többiekkel egyetértésben hálásan gratulált a szép kivitelezésű könyvhöz.⁷⁰

Azzal a közös munkával fejeződött be Kner Imre és a Magyar Bibliophil Társaság kapcsolatának az aktív időszaka. Az utolsó évek gyér levélváltásait Enyvvári Jenő 1943 decemberében írt levele zárta.⁷¹

A könyvbarátok az 1930-as években, amikor az egész magyar bibliofília válságos helyzetbe került, többször is kísérletet tettek a megújulásra és a létszámuk növelésére. Így például 1935 őszén a választmányi ülés úgy döntött, hogy kampányt indít, amihez a gyomai társuktól kértek segítséget. Ő készítette el a Társaság könyvjelzőit, hogy azokat a vásárolt könyvekbe téve néhány új tagra tegyenek szert. Kner Imre rövid időn belül meg is küldte az elnöknek az elkészített szedésmintát, amin a következő reklámszöveg állt: „Minden magyar könyvgyűjtő lépjen be a Magyar Bibliophil Társaságba a szép könyv s a magyar könyvkultúra lelkes barátainak a körébe! A tagok kapják a Társaság kiadványait, látogathatják a kiállításait s részt vesznek a Társaság közérdekű kulturális munkájában.”⁷² A kezdeményezés valószínűleg nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, mert a tevékenységük azt követően sem lendült fel.

Abban a számukra egyre nehezebb időszakban, 1937. január 23-án jött létre a Bisztrai Farkas Ferenc által alapított Magyar Bibliofilek Szövetsége, ami ugyancsak a könyvművészet ügyét kívánta szolgálni. Az alapvető különbség az volt közöttük, hogy az új egyesület főként a kiadásra fektette a hangsúlyt, és évi négy „elsőrendű, szép kiállítás s egyben belsőleg, tartalmilag is értékes, a külsőt feltétlenül megérdemlő” könyvet akart megjelentetni illetménykötetként; „nem a tömegek megnyerése, hanem a kiválasztottak ízlésének igazán jó és szép könyvek élményével való kielégítése” céljával.⁷³ Azzal szemben az 1920-tól működő régi szervezet évenként átlagosan mindössze egy kiváló minőségű könyvet adott ki, de azt is láttuk, hogy nem csupán arra a területre korlátozódott a ténykedése.

A Szövetség terve a magyar nyomdaipar akkori állapotát és a Magyar Bibliophil Társaság kiadói politikáját ismerve módfelett merésznek tűnik. Ráadásul minden kiadványukat más tipográfussal, grafikkussal és officinával akarták készíttetni, hogy azzal biztosítsák a könyvek változatosságát, a nyomdáknak pedig a munkaalkalmat.

⁶⁹ VÉGH GYULA: *Régi magyar könyvkötések Végh Gyula színes rajzaiban*. Budapest, 1936. OSZK, Magyar Bibliophil Társ. 40 p.; *Laus podagrae az az Az köszvénynek ditsireti*. Gyoma, 1936. Turóczi-Trostler József, Kner Imre. [16], 11 p.

⁷⁰ TÓTHNÉ, 2001. 48–49. 207; FARKAS, 2011/b. 486.

⁷¹ MNL BML, Gyula. A Kner Nyomda (Gyomai) iratai. XI. 9. c. 26. Enyvvári Jenő levele Kner Imrének, 1943. december 16.

⁷² FARKAS, 2011/a. 356.

⁷³ Magyar Bibliofilek Szövetsége. *Magyar Könyvszemle*, 1937. 1. sz. 68.

Ha figyelembe vesszük a kvalitásos tipográfiai műhelyek számát, akkor az elképzelésük végképp megalapozatlannak hat, illetve a szakma helyzetének hiányos ismeretét bizonyítja. A Társaságnak nem volt ellenérzése a Magyar Bibliofilek Szövetségével szemben, sőt az új tömörülésbe jó néhány olyan könyvbarát is belépett, aki a régebben alakult egyesületnek szintén a tagja volt, de 1937. január 31-én Enyvvári Jenő elnök mégis fontosnak tartotta a következő nyilatkozat közzétételét. „A több oldalról megnyilvánuló érdeklődésre megállapítani kívánom s a Közönség tájékoztatására közlöm, hogy a most alakulóban levő Bibliofil Szövetség nem azonos a Magyar Bibliophil Társasággal s vele semmiféle kapcsolatban nincs. A Magyar Bibliophil Társaság 1920-ban Végh Gyula és Majovszky Pál kezdeményezéséből alakult, a legnagyobb magyar könyvgyűjtőnek, dicső emlékű Apponyi Sándor grófnak díszelnöksége alatt. Kiadványaival és kiállításaival a magyar bibliophilia és a magyar könyvtörténet ügyét szolgálja. Taglétszáma zárt s kiadványai csak a tagok számára, korlátozott példányszámban, számozottan jelennek meg.”⁷⁴

A Magyar Bibliofilek Szövetsége elnökségének a soraiban neves személyek is feltűntek. Az elnöke Ugron Gábor, a Magyar Irodalmi és Művészeti Tanács elnöke; a társelnökei: Bethlen Margit grófnő és Fitz József; a négy alelnöke: Keéri-Szántó Andor, a Magyar Könyvkiadók Egyesületének elnöke, Gergely Rezső, a Magyar Könyvkereskedők Egyesületének elnöke, Bródy László, a Hungária Nyomda vezérigazgatója és Dormándy László, a Pantheon Irodalmi Intézet vezérigazgatója volt. Kner Imre ugyancsak csatlakozott a szervezethez, de abban vezető tisztséget nem vállalt.⁷⁵

A Szövetség rövid időn belül megszűnt, de egyébként sem jelentett veszélyt a Magyar Bibliophil Társaságra, ami akkor már komoly anyagi nehézségekkel küzdött, és a tagok sorozatos kilépésével, illetve az egyre kiszámíthatatlanabb politikai helyzettel kellett szembenéznie. Végül a zsidótörvények bevezetése, továbbá a világháború kitörése ellehetlenítette minden könyvművészeti kezdeményezést, így a mozgásterük beszűkült, és 1940 szeptemberében már csak 64 alapító és 82 rendes tagjuk volt.

A Társaság a második világháborút követően még jobban elsorvadt. Az utolsó ténykedése az volt, hogy a Kner Imre javaslatára elkezdett könyvszépségversenyt újra meghirdetve a vezetőség 1947 és 1948 decemberében a legszebbnek választotta a másik Békés megyei nyomdászóriás, Tevan Andor egy-egy remekét. Az 1913-ban indított *Tevan Amatőr sorozat* utolsó – a 13. és a 14. – darabjai: Heltai Gáspár *Esopus*⁷⁶ a nyomtatás művészi gondossága, a szöveg és az illusztráció tökéletes összehangolása miatt, valamint Anatole France: *Nyársforgató Jakab meséi*⁷⁷ nyerték el legjobban a zsűri tetszését. Végül a Társaság három évtized után az 1949. február 25-i közgyűlésen, mindössze nyolc tag – Bródy László, Fitz József, Naményi Ernő, Rexa Dezső, Trócsányi Zoltán, Gergely Rezső, Szentgyörgyi Márton és Szentkúty Pál – részvételével feloszlatta önmagát.⁷⁸

⁷⁴ Könyvesház. Budapesti Hírlap, 1937. 25. sz. 15.

⁷⁵ TÓTHNÉ, 2001. 91–93.

⁷⁶ Kultúrkrónika. Népszava, 1947. 291. sz. 4.; A további díjazott művek 1947-ben a Sárközi György fordította Goethe: *Faust* (Hungária Nyomda); a *Második könyvünk* (Hungária Nyomda), SZABADOS ANDRÁS: *Varga Péter balladája* (Világosság Nyomda) és PALOTAI BORISZ: *Anyám* (Független Nyomda) voltak. Lásd Magyar Országos Tudósítói, 1947. december 19. 8. kiad.

⁷⁷ Ezt hallottuk... Világ, 1948. 1073. sz. 2.

⁷⁸ FARKAS, 2011/a. 357–358.; POGÁNY, 1988. 185.

Kner Imre és a Magyar Bibliophil Társaság kapcsolatának összegzéseként azt emelhetjük ki, hogy a világszínvonalú munkásságáért, ha nem is mindig akkor és abban a formában, ahogy megillette volna, de megkapta a szakmai elismerést az egysületről. Hiszen a vezetőség hét Kner-könyvet tüntetett ki a versenyükön és kilenc kiadványukat is vele nyomtatta, maximális elismerésben részesítve azokat. A tipográfiai eredményeinek nagyrabecsülését jelezték még Elek Artúr tagtársának a sorai, amelyek a többiek véleményét is tükrözték: „Mégint nem tudom magamba fojtani azt a feljajdulást, amelyet már többször hallott tőlem. Mikor az esztendő könyvtermését szemrevettük, elszomorodva kellett megállapítanunk (a Bibliophil Társaságban), hogy mennyire hanyatlóban van megint könyvművészetünk. Bemutatásra került a prágai bibliofilek évkönyve, amely reprodukcióban közli egyéb országok az évi könyvtermésének kitüntetett darabjait. Köztük szerepelnek a mi kiadványaink is. Most arról volna szó, hogy az ez évi »legszebb« könyvekből is küldjünk egy-egy példányt Prágába. Enyvvári igazgató úr felsóhajtott: Talán jobb lenne nem küldeni! – mondta – Minek maradjunk szegényben a csehek mögött. Amire megjegyeztem, hogy nincsen szó a szomszédok kulturális fölényéről, csak arról, hogy nekik telik pénzük szép és drága kiadványokra, nekünk nem. A művészek megvolnának hozzá. Önre gondoltam, természetesen, és Önre gondolt a többi úr is.”⁷⁹

Zárásul kijelenthetjük, hogy Kner Imre és a Magyar Bibliophil Társaság 1927-től 1940-ig tartó együttműködése rendkívül jelentős volt, ami nagyban hozzájárult az szervezet célkitűzéseinek megvalósításához. Előbb az alapítóelnökével, Végh Gyulával, majd Enyvvári Jenővel közösen megannyi értékes tervet hoztak tető alá. A rá jellemző módon komoly elvárásai voltak a tevékenységüket illetően, de ugyanakkor feltétel nélkül részt vett valamennyi akciójukban. A könyvbarátok legjobb kiadványainak létrejöttében, a külföldi kiállítások sikerében és az évenkénti könyvversenyük életre hívásában elvitathatatlan érdemei voltak, amelyekkel örökre beírta magát a Magyar Bibliophil Társaság, illetve a magyar bibliofília történetébe.

⁷⁹ MNL BML, Gyula. A Kner Nyomda (Gyomai) iratai. XI. 9. c. 5. Elek Artúr levele Kner Imrének, 1937. december 31.